

BAHS-MUNOZARAGA ASOSLANGAN YONDASHUV ORQALI CHET TILI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

<https://doi.org/10.70728/conf.v2.i03.005>

Arabova Gulsanam

G'arb tillari va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi

Ma'mun Universiteti, Xiva, O'zbekiston

Email: arabova_gulsanam@mamunedu.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tillarini o'qitish metodikasini takomillashtirish muammolari polemik (bahs-munozara) jihatlarini integratsiya qilish orqali tahlil qilinadi. Polemika — bu tuzilgan bahs va intellektual qarama-qarshilik sifatida talqin qilinib, talabalar kommunikativ kompetensiyasini, tanqidiy fikrlashini hamda madaniy ongini rivojlantirishda muhim omil sifatida ko'riladi. Maqolada Yevropa ma'rifatparvarlik davri hamda Jadidchilik harakatining tarixiy tajribasiga tayanilgan holda, bahs-munozarali yondashuv chet tillarni o'qitish jarayonini boyitishi ta'kidlanadi. Tadqiqotda nazariy qarashlar va amaliy pedagogik strategiyalarni uyg'unlashtiruvchi taqqoslama-tahliliy metod qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, polemik diskurs o'quvchilarning aqliy faolligini oshiradi, ijodkorlikni rag'batlantiradi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Mavzudagi metodik yangilik faqat yodlashga asoslangan an'anaviy yondashuvlardan chiqib, dars jarayoniga polemik muhokamalarni kiritish orqali madaniyatlararo kompetensiya va kognitiv moslashuvchanlikni kuchaytirish lozimigini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: polemika, chet tili o'qitish, metodika, tanqidiy fikrlash, ma'rifatparvarlik, jadidchilik.

Kirish. Chet tillarni o'qitish metodikasi tarix davomida ta'lim ehtiyojlari, madaniy o'zgarishlar va intellektual bahslar ta'sirida shakllanib kelgan. Grammatika-tarjima, to'g'ridan-to'g'ri o'qitish va kommunikativ yondashuv kabi an'anaviy metodlar o'z davrining pedagogik ustuvorliklariga mos ravishda paydo bo'lgan. Biroq ko'p hollarda bu metodikalarda e'tibordan chetda qolgan jihat — bu polemik yo'nalish, ya'ni o'quv jarayonida tuzilgan bahs, dalil keltirish va fikriy qarama-qarshiliklardan foydalanishdir. Polemika oddiy ritorik mashq emas, balki tanqidiy tafakkurni rivojlantiruvchi kognitiv va madaniy amaliyotdir. Tarixan, Yevropadagi Ma'rifatparvarlik davrida Volter, Russo, Didro kabi mutafakkirlar fikrlar to'qnashuvi orqali diniy va siyosiy dogmalarga qarshi chiqqan, inson aqlini va erkin fikrlashni ilgari surganlar. Xuddi shuningdek, Markaziy Osiyoda Jadidlar — Fitrat, Avloniy, Behbudiy va boshqalar — polemik chiqishlar orqali ta'lim va jamiyatni isloh etishga intilgan, zamonaviy fan va ma'rifatni targ'ib qilganlar.

Ushbu tarixiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, polemika — intellektual o'zgarishning kuchli vositasi bo'lib, chet tili o'qitish metodikasida ham muhim o'rin egallashi mumkin. Chunki bahs-munozara jarayoni o'quvchidan ilg'or kommunikativ ko'nikmalar, madaniy bilim va fikriy moslashuvchanlikni talab qiladi. Shu bilan birga, u talabalarga murakkab g'oyalarni ifoda etish, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish va ishonchli dalillar bilan o'z nuqtayi nazarini himoya qilish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqotning asosiy muammosi — zamonaviy chet tili o'qitish metodikasiga polemik jihatlarini qanday kiritish va uning samaradorligi hamda dolzarbligini oshirishdir. Bu masala hozircha pedagogik nazariya va amaliyotda yetarlicha o'rganilmagan bo'lib, maqola shu jihatdan metodik yangilikka hissa qo'shadi.

Tadqiqot usullari va materiallari: Tadqiqotda taqqoslama-tahliliy va tarixiy-kontekstual yondashuvlar qo'llanilgan.

1. Taqqoslama-tahliliy yondashuv. Mazkur usul yordamida pedagogik adabiyotlar, polemik diskurs bo'yicha ilmiy ishlar hamda chet tilini o'qitish metodikasiga oid manbalar tahlil qilinib, bu sohalar o'rtasidagi o'xshash va kesishuvchi nuqtalar aniqlangan. Ayniqsa J. Herring, G. Spence asarlari hamda Ma'rifatparvarlik davri polemikalariga bag'ishlangan tadqiqotlar alohida o'rganilgan. Ushbu manbalar o'quv jarayonida bahs-munozara yondashuvining nazariy asosini shakllantirishga xizmat qilgan.

2. Tarixiy-kontekstual yondashuv. Bu yo'nalishda Yevropadagi Ma'rifatparvarlik davridagi bahslar hamda Jadidlar harakatining polemik amaliyoti intellektual o'zgarishning tarixiy namunasi sifatida tahlil qilingan. Masalan, Addison va Stildning The Spectator maqolalari Fitrat, Avloniy va Behbudiy asarlari bilan taqqoslanib, ularning ta'lim islohotlarida polemikaning tutgan o'rni yoritilgan.

3. Pedagogik tahlil. Bu bosqichda polemik yondashuvning amaliy tatbiqi o'rganilgan. Xususan, bahs-munozaraga asoslangan dars mashg'ulotlari, rolli o'yinlar, hamda polemik esse yozish faoliyatlarini o'quv dasturlariga qo'shishning afzalliklari tahlil etilgan. Ushbu yondashuvlarning uyg'unligi nafaqat nazariy asosni mustahkamlaydi, balki ularni amaliy o'qitish jarayoniga tatbiq etish imkonini ham yaratadi. Natijada, polemik jihatlar tarixiy tajriba sifatida emas, balki metodik yangilik sifatida baholanadi.

Natijalar va muhokamalar: Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni ko'rsatadi:

1. Polemika tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Tuzilgan bahs-munozaralarda qatnashish talabalarni mantiqiy fikrlash, dalillarga asoslangan mulohaza yuritish va qarama-qarshi fikrlarni oldindan taxmin qilishga o'rgatadi. Bu jarayon nafaqat tafakkur salohiyatini, balki til ko'nikmalarini ham bir vaqtning o'zida mustahkamlaydi.

2. Polemika madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi.

Tarixiy va madaniy bahslar bilan tanishish o'quvchilarni o'z milliy va global qadriyatlar haqida chuqurroq o'ylashga undaydi. Bu esa ularning madaniy o'zligini anglash, boshqa xalqlar madaniyatini hurmat qilish va tahlil qilish qobiliyatini oshiradi.

3. Polemik usullar tabiiy til muhitini yaratadi.

Yodlash yoki sun'iy mashqlardan farqli ravishda, bahs-munozara jarayonida talabalar tildan tabiiy, ishonarli va ijodiy tarzda foydalanadilar. Ular o'z fikrini mantiqiy izchillikda ifoda etishga, dalillar orqali himoya qilishga o'rganadilar.

4. Tarixiy davomiylik metodikani boyitadi.

Ma'rifatparvarlik Yevropasidagi va Jadid islohotchilari faoliyatidagi polemik an'analar zamonaviy o'qitish uchun ibratli model vazifasini bajaradi. Masalan, Jonatan Sviftning ijtimoiy adolatsizlikka qarshi satirik polemikalari yoki Fitratning eskicha urf-odatlarini tanqid qiluvchi chiqishlari — har ikkalasi ham fikrlashni va ma'naviy uyg'onishni rag'batlantirgan.

5. Amaliy sinf strategiyalari.

Bahs klublari, polemik suhbatlar va tanqidiy esse yozish kabi faoliyatlar zamonaviy chet tili ta'limida samarali usullar sifatida tavsiya etiladi. Bunday mashg'ulotlar nafaqat lingvistik kompetensiyani rivojlantiradi, balki talabalarda fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni ham shakllantiradi. Chet tillarni o'qitish metodikasiga polemik jihatlarni kiritish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini hamda intellektual faolligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. An'anaviy metodlar ko'pincha grammatik to'g'rilik va yodlashga urg'u beradi, ammo polemik yondashuv tilni mazmunli va haqiqiy muloqot vositasi sifatida qo'llashga imkon beradi. Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, ham Yevropa Ma'rifatparvarlik davri, ham Markaziy Osiyodagi Jadidlar harakati vakillari uchun bahs va fikrlar to'qnashuvi — ozodlik va ma'rifat sari yo'l bo'lgan. Ular uchun argumentatsiya nafaqat nutq vositasi, balki ijtimoiy ongni uyg'otuvchi kuch edi. Shu bois, dars jarayoniga bu an'anani olib kirish nafaqat til o'rganishni, balki o'quvchilarda zamonaviy jamiyatda faol ishtirok etish uchun zarur bo'lgan intellektual odatlarni ham shakllantiradi. Bundan tashqari, polemika zamonaviy ta'lim konsepsiyalari bilan hamohangdir. Masalan, Freyrening "tanqidiy pedagogika" tamoyillariga ko'ra, o'quvchilar bilimni tayyor shaklda emas, balki hamkorlikda yaratish jarayonida o'zlashtiradilar. Bahs va munozaralarda ishtirok etgan talaba o'z fikrini himoya qilish, savollar berish, va boshqalar fikrini tahlil qilish orqali faol bilim egasiga aylanadi. Bu esa o'z navbatida mustaqil fikrlash, motivatsiya va bilimning uzoq muddatli saqlanishini ta'minlaydi. Shunga qaramay, bu yondashuvda ayrim muammolar ham mavjud. Masalan, yuzaki tortishuvga aylanib ketish yoki til jihatidan noaniqliklar paydo bo'lishi mumkin. Shuningdek, ba'zida bahs mazmuni ideologik yo'nalishga og'ib ketish xavfi ham bor. Shu sababli, o'qituvchi polemik faoliyatni aniq tuzilma, tartib va maqsad asosida tashkil etishi lozim. To'g'ri yo'naltirilgan munozara til ko'nikmalarini

rivojlantirish bilan birga, o'quvchilarda hurmat, bag'rikenglik va tahliliy fikrlash madaniyatini ham shakllantiradi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, chet tillarni o'qitish metodikasini takomillashtirishda polemik jihatlariga e'tibor qaratish zarur. Polemika — bu qo'shimcha vosita emas, balki tanqidiy fikrlash, madaniyatlararo kompetensiya va tabiiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiruvchi kuchli metodik tamoyildir. Yevropa Ma'rifatparvarlik davri va Jadidlar harakati tajribasi shuni isbotlaydiki, bahs-munozaralar inson tafakkurini o'stirish, jamiyatni yangilash va ta'limni modernizatsiya qilishda muhim rol o'ynagan. Shu bois, ularni zamonaviy ta'lim tizimiga singdirish nafaqat lingvistik, balki intellektual rivojlanishga ham xizmat qiladi. Kelgusidagi tadqiqotlar polemik strategiyalarni ta'lim dasturlariga amaliy joriy etish yo'llariga e'tibor qaratishi lozim. Bunga madaniyatlararo bahs mashg'ulotlari, tanqidiy esse yozish, va matnlarni polemik tahlil qilish kiradi. Bu orqali chet tili ta'limi nafaqat samarali, balki intellektual jihatdan boy jarayonga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Israel, J.** (2001). *Radikal ma'rifatparvarlik: Falsafa va zamonaviylikning shakllanishi (1650–1750)*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.
2. **Pavlova, L. G.** (2017). *Ta'limda intellektual bahs madaniyati*. Moskva: Nauka.
3. **Russo, J.-J.** (1762). *Ijtimoiy shartnoma*. Parij: Mark-Mishel Rey nashriyoti.
4. **Spence, G.** (1995). *Qanday qilib bahs yuritib har safar g'alaba qozonish mumkin*. Nyu-York: Sent-Martin Press.
5. **Saakyan, R.Yu.** (tahrirda: Саакин R.Yu.) *Ma'rifatparvarlik va jadidchilikni o'rganishning asosiy yondashuvlari. Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 3(1), 183–188.
6. **Saakyan, R.Yu.** *Yevropada pamflet va polemika janrlarining tarixiy rivojlanishi: O'rta asrlardan ma'rifatparvarlik davrigacha. Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(10), 199–204.
7. **Saakyan, R.Yu.** *Abdurauf Fitratning jadidchilik kontekstidagi polemik g'oyalari: O'zbekiston ijtimoiy islohotlari va adabiyotiga qo'shgan hissasi. Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(11), 88–95.
8. **Saakyan, R.Yu.** *Polemikaning evolyutsiyasi: qadimgi falsafadan raqamli diskursgacha. Qo'qon DPI, Ilmiy xabarlar*, 2025-yil, 3-son, A seriya, 888–897-betlar.
9. **Saakyan, R.Yu.** *Daniel Defoening 17–18-asr ingliz adabiyotidagi polemik va pamflet janrlariga ta'siri. The Lingua Spectrum Journal*, 3-jild, 2025-yil mart, 127–133-betlar.
10. **Saakyan, R.Yu.** *Antik davrda ritorik polemika va intellektual qarama-qarshilik. "New Renaissance" jurnali*.
11. **Saakyan, R.Yu.** *Ma'rifatparvarlarning tanqidiy fikrlash rivojiga ta'siri. Modern Science and Research Journal*, 2025-yil 27-yanvar, 1039–1047-betlar.